

Konformizam u adolescenciji

Marić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:586657>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivana Marić

Konformizam u adolescenciji

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Daniela Šincek

Sumentor: dr. sc. Jasmina Tomašić Humer

Osijek, 2015.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Konformizam	2
2.1. Informacijski socijalni utjecaj.....	2
2.2. Normativni socijalni utjecaj.....	2
3. Adolescencija	3
3.1. Podjele adolescencije.....	3
3.2. Promjene u adolescenciji.....	3
4. Vršnjački utjecaj	4
4.1. Objašnjenja povećanja utjecaja vršnjaka u adolescenciji.....	4
4.2. Afektivna komponenta vršnjačkog utjecaja.....	5
5. Razlike s obzirom na dob, spol i socioekonomski status	6
5.1. Razlike s obzirom na dob.....	6
5.2. Razlike s obzirom na spol.....	6
5.3. Razlike s obzirom na socioekonomski status.....	6
6. Roditelji	7
6.1. Roditeljski stil i vršnjački utjecaj.....	7
6.2. Teorija socijalne moći.....	7
6.3. Spolne razlike.....	8
7. Negativna ponašanja vezana uz konformizam	9
7.1. Pušenje.....	9
7.2. Alkohol.....	10
8.2.1. Maskuline norme.....	10
7.3. Droge.....	11
8.3.1. Faktori koji utječu na upotrebu droge.....	11
7.4. Nasilje.....	12
8. Pozitivni učinci konformizma	13
9. Zaključak	15
10. Literatura	16

Konformizam u adolescenciji

Cilj ovog preglednog rada bio je prikazati utjecaj konformizma u okviru perioda adolescencije. U prvom dijelu rada opisan je pojam konformizma te dva načina preko kojih konformizam djeluje – informacijski i normativni socijalni utjecaj. Zatim je definirana adolescencija kao period između djetinjstva i odrasle dobi te se obuhvaćene različite podjele ovog razdoblja i promjene koje su za nju karakteristične. Nakon tog uvodnog dijela objašnjava se pojam vršnjačkog utjecaja kao jednog od glavnih mehanizama socijalizacije u razdoblju adolescencije. Uz sam pojam su objašnjeni razlozi pridavanja tolike pažnje vršnjacima tijekom adolescencije, tj. objašnjava se sve veća uloga vršnjaka u životu i razvoju adolescenta te osjetljivost na njihov pritisak. Nadalje su navedene razlike u razini konformiranja s obzirom na spol, dob i socioekonomski status. Rad obuhvaća i odnose s roditeljima u usporedbi s konformizmom te koji faktori u roditeljskim odnosima i odgoju utječu na razinu konformizma kod adolescent. Sljedeća cjelina obuhvaća negativne učinke konformizma u adolescenciji posebno se osvrćući na pušenje duhana, konzumiranje alkohola, upotrebu ilegalnih supstanci te nasilničko ponašanje. Ti su negativni oblici ponašanja najčešće u središtu pažnje istraživača i teoretičara kada se govori o konformizmu i vršnjačkom pritisku te se u radu predstavljaju procesi u pozadini tih odnosa. Posljednja cjelina je posvećena pozitivnim učincima konformizma u adolescenciji te načinima na koji se ovaj fenomen adolescentne dobi može iskoristiti u pozitivne svrhe.

Ključne riječi: konformizam, adolescencija, vršnjački utjecaj

1. Uvod

Zadatak ovog rada bio je pregledom literature ustanoviti glavne značajke konformizma u adolescenciji. Prvenstveno je bitno definirati konformizam kao socijalni konstrukt promjene ponašanja kako bi se uskadio s tuđim ponašanjima. Dva su razloga zbog koji nastaje konformizam, a to su informacijski i normativni socijalni utjecaj koji odgovaraju na različite potrebe (potrebu za informacijama i potrebu za uklapanjem). Također je bitno na početku odrediti koji to točno period adolescencija obuhvaća u razdoblju života te kako se dijeli s obzirom na neslaganja različitih autora. Iz tog razloga je naveden veći broj podjela radi stjecanja boljeg uvida te se uz njih ukratko navode promjene specifično vezane uz adolescencije kao što su promjena odnosa svijeta i adolescenta, razvoj spoznajnih sposobnosti te proširenje svjetovnih nazora. Nakon tog uvodnog dijela, rad se osvrće na glavni pojam vezan uz konformizam i adolescenciju, a to je vršnjački utjecaj. Taj utjecaj također može biti informacijski i normativni, a nastaje iz promjena u adolescentnom životu, tj. povećanjem važnosti vršnjaka i njihovog mišljenja te promjenom vlastite osjetljivosti na njihovo mišljenje. Naravno da postoje razlika u osjetljivosti na taj utjecaj pa se tako općenito može govoriti o osjetljivijem periodu, od 10. do 14. godine, kada su adolescent podložniji pritisku vršnjaka. Uz to se općenito dječaci smatraju podložniji tom utjecaju, iako rezultati nisu u potpunosti dosljedni. Takav se utjecaj najčešće ima negativne predznake, posebno imajući u vidu negativna ponašanja poput korištenja ilegalnih supstanci ili nasilja. Ukupno gledajući, može se reći da su glavni faktori koji utječu na njihovu pojavu obiteljski odnosi, utjecaj vršnjaka i ličnost, a od njih je vršnjački utjecaj detaljnije objašnjen. Poseban doprinos literature je u pokušaju da se otkriju procesi u srži konformizma kako bi se to znanje iskoristilo u daljnjoj prevenciji tih ponašanja. Međutim, konformizam sam po sebi nije loš pa su predstavljeni i njegovi pozitivni učinci te moguće strategije daljnjeg korištenja vršnjačkog utjecaja u pozitivne svrhe.

2. Konformizam

Konformizam općenito označava priklanjaje uvjerenjima, stavovima ili reakcijama većine, prilagođavanje društvenim i grupnim normama što je posljedica podlijevanja stvarnom ili zamišljenom socijalnom pritisku, očekivanjima i zahtjevima drugih osoba. U užem smislu to je promjena stava, uvjerenja ili ponašanja u smjeru prilagođavanja grupi koja je izazvana grupnim pritiskom (Petz, 2008, 210. str.). Postoje dva osnovna razloga zbog kojih se ljudi konformiraju – informacijski i normativni socijalni utjecaj.

2.1. Informacijski socijalni utjecaj

Informacijski socijalni utjecaj koristi se kada osobe ne znaju što misliti i kako se ponašati. Tada koriste informacije drugih ljudi jer vjeruju da je njihovo tumačenje situacija točnije, a njihove informacije usmjeravaju daljnje ponašanje. Ovakvo konformiranje je primijećeno i kod nekih životinjskih vrsta, primjerice kod čimpanzi koje izvode ples tijekom kiše ili koriste lišće biljaka za čišćenje svojih tijela. Primjer konformiranja je i Sherifovo istraživanje autokinetičkog efekta (1937) gdje su sudionici procjenjivali koliko se svijetla točka pomakla u tamnoj pozadini. Kada su sudionici davali procjene samostalno, njihove su procjene značajno varirale. Međutim, kada su sudionici davali procjene, a pritom čuli i procjene drugih sudionika, primijećeno je konformističko ponašanje jer su u tom slučaju njihove procjene bile značajno usuglašenije. Bitna značajka tog konformizma jest što sudionici nisu znali točan odgovor pa su vjerovali procjenama drugih.

2.2. Normativni socijalni utjecaj

Normativni socijalni utjecaj javlja se kao odgovor na potrebu da budemo prihvaćeni. Ljudi se konformiraju socijalnim normama grupe kao što su implicitna i eksplicitna pravila prihvatljivog ponašanja, vrijednosti, vjerovanja (Deutsch i Gerard, 1955; Kelley, 1955, Miller i Prentice, 1996; prema Aronson, Wilson i Akert, 2005). Granice do kojih su se ljudi spremni konformirati bile su predmet zanimanja Solomona Ascha. Asch je postavio hipotezu da će se ljudi ponašati kao objektivni i racionalni rješavatelji problema ukoliko postoji potpuno jasna situacija s očiglednim točnim rješenjem. Dakle pretpostavio je da neće doći do konformiranja. Sudionici su u istraživanju procjenjivali duljine linije pri čemu je točan odgovor bio očigledan, no ostali članovi grupe (Aschovi suradnici) su rekli krivi odgovor. Rezultati su pokazali veliki stupanj konformizma, tj. sudionici su se složili s odgovorom ostalih članova grupe. Na barem jednom pokušaju konformiralo se 76% sudionika, a samo 24% sudionika se nije konformiralo ni na jednom pokušaju. Većina sudionika konformirala se na jednom od tri pokušaja od ukupno 12 u kojima je

grupa dala pogrešan odgovor. Iz tog eksperimenta je vidljivo da ljudi teže biti prihvaćeni čak i kada to znači prihvatiti suprotne stavove, mišljenja, vrijednosti i ponašanja.

3. Adolescencija

Adolescencija je razdoblje između početka puberteta i odrasle dobi. Najčešće započinje između 11. i 13. godine pojavom sekundarnih spolnih karakteristika i traje kroz tinejdžerske godine sve do 18. – 20. godine, kada završava razvoj do odrasle osobe (Kuzman, 2009). Čini se da se dobne granice adolescencije šire, kao da iz godine u godinu adolescencija sve ranije započinje i sve kasnije završava (Graovac, 2010). U tom se razdoblju zbivaju intenzivne tjelesne, psihološke, emocionalne i osobne promjene, karakteristične fiziološke promjene, razvoj osobne seksualnosti, naponi za izgrađivanje identiteta i progresija od konkretnog k apstraktnom razmišljanju (Kuzman, 2009). Adolescencija se smatra tranzicijskim razdobljem, u kojem se mladi počinju odvajati od roditelja, no još nemaju definiranu ulogu u društvu. Često se smatra emocionalno vrlo intenzivnim i nerijetko stresnim razdobljem.

3.1. Podjele adolescencije

Postoji veliki broj podjela adolescencija. Uobičajena je podjela na tri stadija: rana adolescencija (od 10/11 do 14 godina), srednja (od 15 do 17 godina) i kasna adolescencija (od 18 do 20 godina, pa čak i dulje) (Lacković Grgin, 2006). Rudan adolescenciju pak dijeli na podfaze: ranu, srednju i kasnu. Rana počinje pubertetom i obuhvaća dob između 10. i 14. godine. Srednja obuhvaća dob između 15. i 18. godine. Kasna adolescencija je podfaza čiji je kraj osobito teško procijeniti, a smješta se u razdoblje između 19. i 22. godine (Rudan, 2004; prema Ninčević, 2009). Laufer također govori o fazama adolescencije: prva faza obuhvaća dob od 11. do 16. godine, a druga od 16. do 21. godine (Laufer, 1999; prema Ninčević, 2009). Lidz opisuje tri podrazdoblja: ranu adolescenciju, koja obuhvaća pretpubertetsko doba u kojemu nagli rast pokreće razvojne promjene; srednja adolescencija ili razdoblje u kojem rast zanimanja za suprotni spol razbija skupine vršnjaka i intimna prijateljstva; kasna adolescencija, koja poslije postaje razdobljem razgraničenja (Lidz, 1971; prema Ninčević, 2009).

3.2. Promjene u adolescenciji

Velik je broj zadatak postavljeno pred adolescenta, u prvom redu sazrijevanje ličnosti kako bi se uspješno prilagodio svijetu odraslih. Najznačajnije razvojne zadaće adolescencije su stvaranje seksualnog identiteta, separacija od roditelja, smanjenje ovisnosti o skupini vršnjaka i učvršćivanje strukture ličnosti identifikacijom i konsolidacijom selfa (Graovac, 2010).

4. Vršnjački utjecaj

Premda je konformiranje s vršnjačkim pritiskom tijekom adolescencije veće nego u djetinjstvu ili ranoj odrasloj dobi, ono je složen proces koji varira s dobi mlade osobe, s potrebom za socijalnim odobravanjem i sa situacijom (Berk, 2008).

Utjecaj vršnjaka je sastavni i neizbježni dio socijalizacije, a povećana važnost vršnjačkog utjecaja znak je adolescentnog psihosocijalnog funkcioniranja (Brown, 2004; prema Steinberg i Monaha, 2007). On može biti informacijski, gdje su drugi ljudi, tj. njihovo ponašanje izvor informacija za usmjeravanje vlastitog ponašanja, i normativni, koji objašnjava konformiranje s ciljem osjećaja prihvaćenosti od drugih. Urberg i sur. (2003., prema Vejmelka, 2012) navode kako su za utjecaj vršnjaka na ponašanje adolescenta važne osobine ličnosti samog adolescenta, njegov odnos s prijateljima te kontekst u kojem se druže. Uz te faktore, važno je uzeti i u obzir osobine samog adolescenta poput stavova i vrijednosti te faktore koji su doprinijeli odabiru društva vršnjaka sa svojim stavovima i vrijednostima, ali i kontekst.

4.1. Objašnjenja povećanja utjecaja vršnjaka u adolescenciji

Dva su objašnjenja značajnog povećanja utjecaja vršnjaka tijekom adolescencije. Prvi ukazuje na sve važne uloge koje vršnjačke grupe imaju u definiranju socijalnog okruženja u adolescenciji. U trenutku kada adolescenti počinju pripadati grupama, povećava se intenzitet percipiranog i stvarnog pritiska da prihvate stil, vrijednosti i interese prijatelja. Adolescenti tada koriste socijalne utjecaje kako bi regulirali međusobna ponašanja u pokušaju da potaknu solidarnost i uniformnost unutar grupa te razviju i očuvaju grupni identitet koji ih odvaja od drugih. Ovaj proces normativne regulacije može biti posebno jak tijekom srednje adolescencije (Steinberg i Monaha, 2007).

Drugo se objašnjenje više fokusira na individualni, a ne socijalni kontekst. Prema ovom pogledu, povećano značenje vršnjačkog utjecaja u adolescenciji je posljedica većinom promjena u osjetljivosti na vršnjački pritisak. Povećana važnost vršnjaka vodi adolescenta do želje za promjenom ponašanja s ciljem da se što bolje uklopi u vršnjačko društvo. Upravo iz razloga što brinu više o mišljenju prijatelja, vjerojatnije je da će se stopiti, tj. konformirati kako se bi izbjegli odbacivanje. Moguće je da ovaj pojačani konformizam vršnjačkom pritisku tijekom rane adolescencije znak svojevrstne emocionalne „usputne stanice“ između emocionalne autonomije od roditelja i postajanja stvarne autonomne osobe (Steinberg i Silverberg, 1986; prema Steinberg i Monaha, 2007). Drugim riječima, adolescenti mogu postati emocionalno autonomni od roditelja prije nego što su emocionalno spremni za sljedeći stupanj samostalnosti te se mogu okrenuti vršnjacima da popune tu prazninu. Postoje neki dokazi u nastajanju, iako preliminarni, da moždani

sustav koji je važan za procesiranje socijalnih informacija možda prolazi kroz preoblikovanje tijekom puberteta što može dovesti do povećanja adolescentne svijesti i obraćanje pozornosti na mišljenje vršnjaka (Nelson, Leibenluft, McClure i Pine 2005; Steinberg i Monaha, 2007).

4.2. Afektivna komponenta vršnjačkog utjecaja

Negativne emocije često prate vršnjački pritisak, posebno osjećaj srama (Scheff, 1990; prema Lashbrook, 2000). Sram je vrlo bitan jer ga je teško uočiti zbog njegove prirode da se potisne. Adolescenti se često osjećaju izoliranima, ismijavanima i neadekvatnima kada su podvrgnuti vršnjačkom pritisku (Lashbrook, 2000). Pitanje je je li prijetnja od negativnih emocija, koje proizlaze iz procjena sebe u odnosu na druge, ne samo motivacijska sila u pozadini konformizma, već i motivacija drugima da primjene taj vršnjački pritisak. Također često zapravo ne dođe do stvarnog pritiska ili sankcija od strane vršnjaka, već sama mogućnost zadavanja negativnih emocija motivira osobu na suradnju. Postoje praktične implikacije vezane uz nalaz da emocije imaju veliku ulogu u vršnjačkom utjecaju. Na primjer, kada se vršnjački pritisak provlači kroz suptilne emocionalne mehanizme, kognitivna i bihevioralna razina zapravo nisu od pomoći. Tako u ovom slučaju naglašavanje mladima da govore ne neće pomoći.

5. Razlike s obzirom na dob, spol i socioekonomski status

5.1. Razlike s obzirom na dob

Istraživanja su pokazala da je konformizam veći tijekom rane (Costanzo i Shaw, 1966; prema Salamon, 2007) i srednje adolescencije (Berndt, 1979; Brown, 1990; prema Steinberg i Monaha, 2007). Konkretno, najveća osjetljivost na vršnjački utjecaj je u dobi od 10 do 14 godina i taj dokaz je najkonzistentniji kada je ponašanje antisocijalno, poput varanja, krađa ili ometanja posjeda, posebno među dječacima (Erickson, Crosnoe, i Dornbusch, 2000; prema Steinberg i Monaha, 2007). Postojeća literatura o dobnim razlikama u osjetljivosti na vršnjački utjecaj koristi kurvilinearnu krivulju. To znači da s porastom dobi raste i vršnjački utjecaj, posebno nakon 10. godine kada krivulja dostiže vrhunac te se taj utjecaj nakon 14. godine smanjuje što rezultira padom krivulje. Steinberg i Monaha (2007) su u svom istraživanju pronašli da se otpor vršnjačkom utjecaju linearno povećava tijekom srednje adolescencije, posebno u dobi od 14. do 18. godine. Ovaj obrazac je isti među muškim i ženskim spolom te varira vrlo malo kod etničkog podrijetla ili socioekonomskog statusa (Steinberg i Monaha, 2007). Kao što je ranije rečeno, povećana orijentacija na vršnjake u ranoj adolescenciji mogući je rezultat razvoja emocionalne autonomije od roditelja, ali u ovom razdoblju se to ne događa.

5.2. Razlike s obzirom na spol

Nađeno je da otpor vršnjačkom utjecaju varira u funkciji spola. Ženske osobe su generalno otpornije na utjecaj vršnjaka od muških i taj se trend nastavlja i tijekom adolescencije (Steinberg i Monaha, 2007). Konzistentno s ovim nalazom je i to da su druga istraživanja pronašla veći osjećaj samopoštovanja kod djevojčica nego kod adolescentnih dječaka (Greenberger, 1982; prema Steinberg i Monaha, 2007). Također neki rezultati upućuju na to da je status u grupi važniji adolescentima nego adolescenticama (Lacković-Grgin, 2006). Iako djevojčice mogu biti zabrinutije od dječaka zbog njihovih odnosa s drugima, što se i pretpostavlja da igra ulogu u njihovoj većoj osjetljivosti na depresiju, ova briga se ne odnosi na bihevioralni konformizam.

5.3. Razlike s obzirom na socioekonomski status

Socioekonomski status utječe na otpor vršnjačkom utjecaju u longitudinalnim studijama (Grisso i sur., 2003; Mulvey, 2004; Steinberg, 2006; prema Steinberg i Monaha, 2007) gdje pojedinci s višim socioekonomskim statusom izvještavaju o manjem otporu vršnjačkom utjecaju u dobi od 14 godina, ali se s vremenom ta razlika smanjuje.

6. Roditelji

U obiteljima s adolescentima, važan razvojni izazov je uspostaviti ravnotežu između povećanja adolescentove autonomije i kontinuirane roditeljske brige za mladež (Damon, 1975; prema Henry, 1982). Tijekom adolescencije, sklonost mladih ljudi da se konformiraju s roditeljima opada u korist drugih socijalnih utjecaja izvan obitelji. Ipak, iako istraživanja pokazuju da se u adolescenciji konformiranje s roditeljskim očekivanjima smanjuje, roditelji su i dalje glavni odgovorni za aktivnosti djece tijekom adolescencije (Sampson, 1977; prema Henry, 1982). Dakle, roditelji su pred izazovom dopuštanja adolescentima da razvijaju vlastitu autonomiju dok i dalje traže određeni stupanj konformiranja s vlastitim vrijednosima.

6.1. Roditeljski stil i vršnjački utjecaj

Prethodna literatura je pretpostavljala da su specifični roditeljski stilovi povezani s većim konformizom adolescenata (Rollins i Thomas, 1975; prema Henry, 1982). Adolescenti koji imaju bliske emocionalne veze s roditeljima pokazuju veću razinu društvene kompetentnosti, samopoštovanja, odgovornosti, kao i nižu razinu problematičnog ili devijantnog ponašanja (Brown, Mounts, Lamborn i Steinberg, 1993; Kurdek i Fine, 1994; prema Salamon, 2007). Ryan i Lynch (1989, prema Salamon, 2007) smatraju da pojedinci kojima je vršnjačka grupa izuzetno bitna ustvari kompenziraju nedostatak, ili percipirani nedostatak, roditeljske topline. Roditelji koji njeguju stil s puno emocionalne topline i pažnje te se trude objasniti svoje postupke imaju djecu

koja manje padaju pod bilo koji oblik utjecaja. Veću povezanost s vršnjačkim utjecajem pokazuje negativno roditeljstvo oca, tj. percepcija oca kao neprijateljski raspoloženog dobro predviđa podložnost vršnjačkom utjecaju (Salamon, 2007). Takvi nalazi dovode do zaključka da djeca koja svoje roditelje percipiraju kao emotivne hladne i kažnjavajuće traže podršku u vršnjačkoj grupi. Tako vrlo spremno prihvaćaju stavove i vrijednosti grupe čime zaslužuju tu podršku. Time se još jednom potvrđuje kvaliteta autoritativnog roditeljskog stila čije visoka emocionalna toplina i kontrola omogućavaju adolescent da se više osloni na podršku roditelja, a ne vršnjačke grupe. Dakle, autoritativni odgoj djece povezan je s otporom prema nepovoljnom vršnjačkome pritisku. Tinejdžeri čiji su roditelji podržavajući i vrše odgovarajući nadzor, poštuju svoje roditelje i taj njihov stav djeluje poput protuteže nepovoljnom vršnjačkom pritisku (Masten, 2001; Sim, 2000; prema Berk, 2008). Za razliku od toga, adolescenti koji doživljavaju ekstremna roditeljska ponašanja – previše ili premalo nadzora – obično su jako orijentirana na vršnjake (Mason i sur., 1996; Pettit i sur., 1999; prema Berk, 2008). Ta djeca češće ovise o vršnjacima u pogledu savjeta o svojem osobnom životu i budućnosti i spremnija su kršiti pravila svojih roditelja, zanemarivati školu, uzimati droge, biti delinkventna i, uopće, problematično se ponašati

6.2. Teorija socijalne moći

Jedan od teoretskih modela koji ispituje odnos roditeljskih varijabli i adolescentnog konformiranja je preuzet iz teorije socijalne moći. Socijalna moć se može definirati kao potencijal pojedinca da prisili drugu osobu na promjenu (Henderson, 1980; prema Henry i Peterson, 1990). McDonald (1979; prema Henry i Peterson, 1990) predlaže da moć može biti ne samo interakcijska, nego i situacijska i socioemocionalna. Dakle, ovaj model istražuje efekt nezavisne varijable koja predstavlja i roditeljski potencijal da utječe (moć ili snaga) i stvarne pokušaje (roditeljsko ponašanje) da utječe na adolescenta. Rezultati provjere ovog modela jasno podupiru utjecaj roditeljskog ponašanja i moći na adolescentni konformizam. U skladu s teorijom socijalne moći, različiti stupnjevi konformizma se interpretiraju kao povezani s količinom percipirane moći. To znači da što više adolescent percipira da roditelj ima moć da utječe na njegovo ponašanje, više će odgovarati roditelju (McDonald, 1977; prema Henry i Peterson, 1990). Nadalje, pokušaji roditeljskog utjecaja također doprinose konformizmu.

6.3. Spolne razlike

Istraživanja jasno pokazuju spolne razlike (Henry, 1982). Općenito, ovi podaci reflektiraju tradicionalnu distinktivnost između faktora konformizma kod sinova i kćera. Sinovi odgovaraju s većim konformizmom roditelja koji su percipirani da imaju prisilnu moć (tj. sposobnost da prisile na konformizam). Kćeri imaju tendenciju konformiranja s roditeljima koji imaju legitimnu i stručnu moć. Tako sinovi pokazuju veće razine konformizma kada vide roditelja kao osobe koje imaju sposobnost da ih prisile na konformizam, dok se kćeri konformiraju s roditeljima koje vide kao da imaju pravo i sposobnost da usmjere njihove živote kroz normativne i informacijske kapacitete.

Spolne razlike se dalje pokazuju kroz roditeljsko ponašanje. Čini se da je druženje najbolji prediktor konformizma kod kćeri. Fizička pažnja, podržavajuće ponašanje pokazuju značajno za roditelja suprotnog spola (otac – kćer, majka – sin). Nadalje, dimenzija roditeljske kontrole je, čini se, najučinkovitija za odnose otac – sin i majka – kćer. Upotreba prisilnih ponašanja negativno korelira s konformizmom u ovim odnosima. Očevi služe kao glavni kontrolirajući posrednik za sinove. U slučaju adolescentnih sinova, prisilna moć očeva je snažno povezana s konformizmom, dok je upotreba prisilnih ponašanja negativno povezana s konformizmom. Na isti način su i majke primarni kontrolirajući posrednici za kćeri. Odnos majka – kćer predviđa konformizam kroz upotrebu pozitivnih ponašanja poput pružanja logičkih objašnjenja za pokušaje kontroliranja i provođenje vremena zajedno (Henry i Peterson, 1990).

Nadalje, kada roditelji i vršnjaci nisu suglasni, čak se ni mladi tinejdžeri ne bune dosljedno protiv svojih obitelji. Zapravo, radi se o tome da se roditelji i vršnjaci razlikuju u područjima na kojima imaju najveći utjecaj. Roditelji imaju više utjecaja na temeljne životne vrijednosti i planove o obrazovanju (Steinberg, 2001; prema Berk, 2008). Vršnjaci su utjecajni u pogledu kratkoročnih svakodnevnih stvari kao što je oblačenje, glazba i izbor prijatelja.

7. Negativna ponašanja vezana uz konformizam

Prijatelji navodno potiču adolescente da puše cigarete, piju alkohol, drogiraju se i ulažu malo truda u školske obveze (Berndt i Murphy, 2002). Sigurno da neki adolescenti imaju prijatelje koji negativno utječu na njihovo ponašanje. Neki adolescenti imaju prijatelje koji puše i nude cigarete svojim prijateljima nepušačima. Neki adolescenti imaju prijatelje koji donose alkoholna pića na sve socijalne događaje i potiču prijatelje da im se pridruže u pijenju. I neki imaju prijatelje koji ih zovu na druženje umjesto da rade zadaću ili uče za ispite. No, pitanje je ima li većina adolescenata prijatelje koji vrše negativan utjecaj na njihovo ponašanje. Možda ne iznenađuje uobičajeno mišljenje ljudi da imaju. Više nepoželjnih ponašanja, poput pušenja cigareta, pijenja

alkohola ili upotrebe droga, se povećava tijekom adolescencije. Interakcije s prijateljima se također povećavaju tijekom adolescencije te grupe prijatelja ta nepoželjna ponašanja često rade skupa.

8. Pušenje

Vršnjački faktori važan su prediktor pušenja u adolescenciji (Fleming, Kim, Harachi i Catalano, 2002; Patterson, Reid i Dishion, 1992; Simons-Morton, Chen, Abroms i Haynie, 2004; prema Skinner, Haggerty i Catalano, 2009). Brojna istraživanja su pokazala da adolescenti imaju tendenciju razvijati stavove i ponašanja vezana uz pušenje slične onima njihovih bliskih prijatelja (Flay, Hu, Siddiqui i Day, 1994.; Tolson i Urberg, 1993; Wang, Fitzhugh, Westerfield i Eddy, 1995; prema Unger, Rohrbach, Howard-Pitney, Ritt-Olson i Mouttapa, 2001). Ti vršnjački utjecaji na pušenje mogu trajati i dugo nakon adolescencije, tj. adolescenti čiji su prijatelji pušači vjerojatnije će i sami postat pušači u odrasloj dobi (Oygar, Klepp, Tell i Vellar, 1995; Unger, Rohrbach, Howard-Pitney, Ritt-Olson i Mouttapa, 2001). Nalazi dakle ukazuju na to da su varijable vršnjačkog utjecaja povezane sa sklonosti prema pušenju i kod osoba koje nikad nisu pušile i kod osoba koje jesu, iako te varijable objašnjavaju veću proporciju varijance kod potonjih. Te varijable vršnjačkog utjecaja uključuju stavove o percipiranim društvenim posljedicama pušenja (npr. pozitivne reakcije od prijatelja) i subjektivne norme (percipirane socijalne norme, izloženost pušačima i nuđenje cigareta). Te varijable mogu povećati adolescentovu spremnost na pušenje u budućnosti (sklonost) što znači da su spremniji eksperimentirati s cigaretama.

9. Alkohol

Iako je pijenje alkohola za maloljetnike zabranjeno zakonom, znatan dio adolescenata počinje piti alkohol u ranoj dobi ili pokazuje znakove ovisnosti. Istraživanje pokazuje da 43% europskih adolescenata između 15 i 16 godine sudjeluje u pretjeranom pijenju alkohola unutar perioda od mjesec dana te da je barem polovina adolescenata pila alkohol prije 13. godine (Hibell i sur., 2009; prema Teunissen i sur., 2012). Istraživanja o adolescentnoj konzumaciji alkohola otkrila su da je vršnjački utjecaj jedan od najvažnijih faktora koji utječu na pijenje alkohola (Santor et al., 2000; Trucco, Colder, Bowker i Wieczorek, 2011; prema Iwamoto i Smiler, 2013). Vršnjačke norme imaju važnu ulogu jer one pružaju indirektno informacije o tome koje je ponašanje prikladno i poželjno. Uistinu, nekoliko je istraživanja pokazalo da su vršnjačke norme prediktivne za adolescentnu spremnost na konzumaciju alkohola (Blanton i sur., 1997; Gibbons i sur., 2004; prema Teunissen i sur., 2012). Međutim, stupanj konformiranja nije bio jednak kod

vršnjaka različitog socijalnog statusa – više su se konformirali s popularnijim vršnjacima (Teunissen i sur., 2012).

9.1. Maskuline norme

Postoje neki dokazi da su muškarci pod većim socijalnim pritiskom kod konzumacije alkohola nego žene (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2008; Song, Smiler, Champion i Wolfson, 2012; prema Iwamoto i Smiler, 2013). Međutim, bez obzira na spolne razlike, teorija i istraživanja predlažu maskuline norme koje pružaju veću specifičnost nego sami spol za objašnjavanje zašto određeni pojedinci piju više od drugih (Huselid i Cooper, 1992; Iwamoto, Cheng, Lee, Takamatsu i Gordon, 2011; prema Iwamoto i Smiler, 2013). Maskuline norme odražavaju socijalna uvjerenja, očekivanja i vrijednosti o tome što znači biti muškarac (Mahalik i sur., 2003; prema Iwamoto i Smiler, 2013). Maskuline norme su formirane u ranoj dobi te se čini kako oblikuju i vode interakcija i ponašanja. Teoretski modeli predlažu da sudjelovanje u teškoj konzumaciji alkohola i sposobnost da se alkohol konzumira u velikim količinama jesu izrazi maskuliniteta (Courtenay, 2000; prema Iwamoto i Smiler, 2013). Kao i dječaci, djevojčice u adolescenciji koje teže maskulinim normama mogu biti pod povećanim rizikom uključivanja u rizična ponašanja, uključujući i pijenje alkohola pa tako neke djevojčice mogu težiti maskulinim normama (npr. preuzimanje rizika) kako bi se uklopile u svoju vršnjačku grupu. Young i sur. (2005; prema Iwamoto i Smiler, 2013) su proveli kvalitativno istraživanje među studenticama koje je pokazalo da mnoge žene koje pretjerano piju to čine da bi bile prihvaćene od muških vršnjaka. Međutim, nije još jasno je li takvo ponašanje potaknuto konformiranjem s maskulinim normama, vršnjačkim pritiskom ili oboje. Odnos između maskuliniteta i vršnjačkog pritiska objašnjava Hatzenbuehlerov (2009; prema Iwamoto i Smiler, 2013) psihološki medijacijski okvir (PMR). To je model koji pokazuje da su vršnjački pritisak i generalni konformizam mehanizmi koji djeluju kao medijator u odnosu internalnih faktora koji obuhvaćaju maskuline norme i ponašanja, tj. konzumacije alkohola.

10. Droge

Vršnjački utjecaji predstavljaju jedan od mnogih utjecaja vezanih uz droge među mladima (npr. obiteljski utjecaji, ličnosti, socioekonomski status) (Hawkins, Lishner i Catalana, 1985; Needle i sur., 1986; prema Jenkins i Zunguze, 1998). Martin i Robbins (1985; prema Rose, Beaden i Teel, 1992) nude zaključak: „Pojedinčeva dispozicija da koristi nedopuštene droge je općenito kongruentna s vrijednostima koje dijele članovi referentne grupe. U situacijama gdje je

korištenje droga kompatibilno s grupnim vrijednosima, osoba će biti izložena prema upotrebi tih droga, posebno u uvjetima gdje je iskustvo u grupi karakterizirano.“

10.1. Faktori koji utječu na upotrebu droge

Znatiželja je jedan od elemenata koji vode adolescente u situacije gdje mogu doći u kontakt s drogama. Kada jednom postanu znatiželjni o efektima ili privlačnosti supstanci, mogu tražiti druge adolescente ili odrasle koji koriste droge kako bi ih sami probali. Ako su prihvaćeni u grupu, mogu prihvatiti normu kao korištenje droga. To znači da se upotreba supstanci može povećati čak i kada adolescenti nije s grupom. Adolescentova percepcija okoline može snažno utjecati na to što radi i važnije je od onoga što se možda zbilja događa u okolini (Duan, Chou, Andreeva i Pentz, 2008). Ako adolescent percipira da svi drugi koriste droge, veća je vjerojatnost da će i sam koristiti droge ili povećati njihovu upotrebu. Količina droge koju adolescent koristi može značajno varirati ovisno o tome koliko često misli da ih drugi vršnjaci ili idoli koriste. Gledajući druge kako koriste droge može dovesti adolescenta da vjeruje da je upotreba supstanci dobra, da neće naštetiti ili da ih trebaju koristiti jer to svi oko njih rade. Također i lokalna zajednica i okolina igraju veliku ulogu u tome što adolescent misli o drogama. Ako zajednica nudi droge olako adolescentima, popustljiva je s pravilima vezanih uz droge ili mnogi članovi zajednice koriste droge, onda je vjerojatnije da će ih i adolescenti koristiti. Ako adolescent vjeruje da je njegova zajednica sigurna i podupiruća, manja je vjerojatnost da će koristiti droge. To pokazuje koliki utjecaj okolina ima. Dakle, znatiželja, percepcija i zajednica utječu na količinu konformizma s kojim će adolescent suočiti tijekom svog odrastanja.

Socijalna prihvaćenost, popularnost i bliskost s prijateljima mogu utjecati na adolescentov razvoj. Mogu se dobro prilagoditi i nositi s problemima, uključujući i vršnjački pritisak, ovisno o tome vjeruju li da ih ljudi vole. Ako vjeruju da nisu voljeni i prihvaćeni, mogu težiti promjeni sebe samih u smjeru za koje misle da drugi ljudi žele. To može dovesti do krize identiteta, a samim time onda i do zloporabe supstanci. Vršnjački pritisak ima svoj dio u konfuziji identiteta jer on snažno utječe na to što adolescent radi kako bi se uklopio i pratio percipirane norme.

Što više prijatelja koristi supstance, vjerojatnije je da će ih adolescent također koristiti. Razlog tomu može biti vršnjački pritisak grupe, konformiranje radi uklapanja u grupu prijatelja umjesto da se bude sam ili zato što percipiraju da velik broj ljudi koristi supstance jer ih koristi njihov uži socijalni krug.

11. Nasilje

Nasilje se odvija unutar socijalnog konteksta među vršnjacima (Griffin i Gross, 2004; prema Cho i Chung, 2012). S obzirom da adolescenti pokazuju snažnu težnju da pripadaju određenoj vršnjačkoj grupi i prate vršnjačke konvencije, vršnjačka grupa snažno utječe na konformativno ponašanje adolescenata. Dakle, nasilje je najčešće grupni događaj, a vršnjački utjecaj može biti negativnog karaktera. Istraživanja ukazuju da je nasilje među mladima grupni fenomen u kojem su u 85% slučajeva prisutni vršnjaci te da čak u 81% slučajeva vršnjaci dodatno potiču nasilnička ponašanja, dok samo u 11% slučajeva interveniraju na način da zaštite žrtvu (Craig i Pepler, 1997; prema Velmejka, 2012). Mladi se druže sa sličnima sebi te od svojih vršnjaka traže podršku za svoja razmišljanja i ponašanja. Ostali istraživači također navode da nasilnici prepoznaju da u nasilnom ponašanju sudjeluju i njihovi prijatelji (Moultapa i sur., 2004; prema Velmejka, 2012). Adolescenti se prelaskom u više razrede trebaju izboriti za vlastiti status u novonastalim vršnjačkim grupama, a u tu svrhu mogu koristiti i nasilna ponašanja prema svojim vršnjacima. Stručnjaci se slažu da je kod adolescenata prisutna želja za stjecanjem socijalnog statusa i pozicije moći u grupi (Scholte i sur, 2007; Björkqvist, Ekman i Lagerspetz, 1982; South i Wood, 2006, prema Salmivalli, Kärnä i Poskipara, 2009; prema Velmejka, 2012.). Recentna istraživanja pokazuju da bi čak trećina adolescenata radije izabrala moćniji status u grupi vršnjaka nego blisko prijateljstvo (LaFontana i Cillessen, 2009, prema Salmivalli, 2010; prema Velmejka, 2012). Nasilnici svojim ponašanjem sebi nerijetko omogućuju status moćne i popularne osobe, a nasilno ponašanje koriste kako bi dobiveni status zadržali ili čak povećali. Mladima je status u grupi važan, a popularnost u grupi nosi brojne povlastice. Također, važna im je i povratna informacija i prihvaćanje od strane vršnjaka, kao i njihovo poštovanje i divljenje. Nasilnici možda nisu omiljeni u društvu, ali istraživanja pokazuju da su prilično moćni (Caravita, DiBlasio i Salmivalli, 2009; Salmivalli, Kärnä i Poskipara, 2009; prema Velmejka, 2012). Promatrači nasilnog ponašanja radije podržavaju snažnijeg, moćnijeg člana grupe (u ovom slučaju nasilnika) kako bi time i sami potvrdili svoj status u grupi. Ključan podatak je tko su promatrači nasilnog ponašanja. Ukoliko su to prijatelji nasilnika, onda je logično zaključiti da će podržavati njegova ponašanja što ukazuje da je važno uzeti u obzir kontekst u kojem se nasilno ponašanje odvija. Usprkos navedenom, i dalje zabrinjava činjenica da većina promatrača, čak i u slučaju da ne odobravaju nasilnička ponašanja, neće reagirati kako bi zaštitili onoga tko nasilje doživljava (Hawkins, Craig i Pepler, 2001; prema Velmejka, 2012). Promjene u socijalnom okruženju kod adolescenta od značaja su za razumijevanje nasilja među vršnjacima u tom razdoblju života na način da nude objašnjenja spomenutih promjena koje adolescent proživljava u odnosima s članovima vlastite obitelji, u školi ili skupini vršnjaka.

Adolescentima je ponašanje nasilnika privlačno na način da ga doživljavaju slobodnim i nezavisnim. Kroz nasilne oblike ponašanja adolescenti reflektiraju svoje pokušaje za vlastitim samostalnijim ponašanjem i odlučivanjem što se razlikuje od obrazaca ponašanja koje prakticiraju u vlastitim domovima (Bukowski, Sippola i Newcomb, 2000; prema Velmejka, 2012). Adolescencija predstavlja prelazak iz djetinjstva u odraslu dob pa tako adolescenti prihvaćaju ponašanja koja su karakteristična za populaciju odraslih. Moguće je da vršnjaci nasilnike doživljavaju moćnijima, a time i »odraslijima« upravo zbog nasilnog ponašanja koje čine. Već je spomenuto da istraživanja potvrđuju da nasilnike njihovi vršnjaci nerijetko doživljavaju kao popularne i utjecajne članove vršnjačke grupe te su zapravo u vrlo rijetkim slučajevima potpuno izolirani. Popularnost mladih koji u nasilničkom ponašanju sudjeluju kao nasilnici pogotovo raste prelaskom u više razrede osnovne škole, tj. na početku adolescencije (Swearer, Espelage i Napolitano, 2009; Jimerson, Swearer i Espelage, 2009; Swearer i Espelage, 2004; Rodkin, 2004; prema Velmejka, 2012).

12. Pozitivni učinci konformizma

Pozitivan utjecaj uspješnih prijatelja čini se jednako snažnim kao i negativan utjecaj neuspješnih prijatelja. Pretežni smjer utjecaja prijatelja može biti i dalje većinom negativan ako većina djece bira prijatelje koji su socijalno, psihološki i akademski lošiji od njih. Na primjer, prijatelji bi imali jako negativan utjecaj na dječje akademsko postignuće ako bi djeca birala prijatelje lošijeg postignuća od njihovog. Ipak ova hipoteza može biti odbačena jer su desetljeća istraživanja pokazala da djeca biraju prijatelje koji su slični njima po postignuću i mnogim drugim obilježjima (McPherson, Smith-Lovin i Cook, 2001; prema Berndt i Murphy, 2002). Nadalje, kada djeca traže prijatelje drugačije od njih, ona većinom ciljaju na djecu višeg postignuća i ostalih osobina. Tendencija djece i adolescenata da bira prijatelje čija je prilagodba jednaka ili bolja od njihova objašnjava ostale nalaze koji su nekonzistentni s popularnim vjerovanjem o utjecaju prijatelja. Većina adolescenata izvještava da ih njihovi prijatelji potiču na da budu pozitivno uključeni u školu nego isključeni, njihovi prijatelji više ne odobravaju nego što odobravaju pušenje cigareta i više ih kaže da njihovi prijatelji obeshrabruju nego što ohrabruju pijenje alkohola. Pozitivni vršnjački pritisak može kreirati grupne socijalne norme koje potiču pozitivnu promjenu, inspirirati pojedince da se ponašaju na način kojim bi zaslužili poštovanje vršnjaka te služiti kao organizacijsko sredstvo s ciljem stvaranja aktivnosti iz altruističnih razloga (Rosenberg, 2013). Prvi način je najjednostavniji. Kada vršnjak pokazuje primjer ljubaznosti i dobrote, takav čin stvara socijalnu normu u kojoj je to ponašanje nagrađeno pa se i drugi priključuju. Primjer ovog načina

je prevencija nasilja. Wernick i sur. (2012; prema Rosenberg, 2013) su istraživali što je potaknulo djecu da prestanu biti pasivni promatrači i interverniraju kako bi spriječili nasilje. Najučinkovitiji način je bio da vide drugo dijete kako intervenira. Intervencija učitelja nije bila učinkovita, ali intervencija djeteta je postavila socijalnu normu ljubaznosti. To znači da kada jedno dijete intervenira, svi promatrači odjednom imaju društveno doputenje da interverniraju. Drugi način govori o idealističnom ponašanju kojim se želi promijeniti svijet, ali i zadovoljiti potreba za poštovanjem. Ta potreba za poštovanjem može biti toliko snažna da nadjača osnovne potrebe, tj. za mnoge ljude je poštovanje od strane njihovih vršnjaka toliko bitno da će ga izabrati prije nego hranu ili sklonište (Rosenberg, 2013). Primjer toga su proslave rođendana 15-godišnjih djevojčica u siromašnim meksičkim zajednicama. Obitelji će se odreći svojih ušteđevina i primanja samo kako bi mogli pozvati velik broj ljudi te poslužiti skupu hranu i piće s ciljem zadobivanja njihovog poštovanja. Najsloženiji način na koji vršnjački pritisak može pozitivno djelovati je da motivira i organizira velik grupe ljudi, posebno kod političkih promjena. Naravno da se ljude može motivirati pružanjem informacija ili poticanjem altruističnog ponašanja, ali ovaj način je zapravo puno učinkovitiji. Radi se o tome da se formira zajednica kojoj se ljudi žele pridružiti jer su tamo njihovi prijatelji. Primjer takvog pokreta je poljska Solidarnost. Mladi ljudi su se priključivali Solidarnosti jer je bila nova, zanimljiva organizacija i pružala im je mogućnost da upoznaju nove prijatelje i partnere, a ne zbog njenih političkih principa. Što je najvažnije, prijatelji tih mladih ljudi su se također priključivali pa je opcija ne priključivanja bila neprihvatljiva.

13. Zaključak

U ovom preglednom radu prikazan je utjecaj konformizma na razvoj adolescenta. Ova saznanja su vrlo bitna radi izrade intervencijskih programa zbog svih negativnih ponašanja vezanih uz konformizam. Kako bi stvorili učinkovite programe, znanstvenici moraju poznavati procese po kojima konformizam i vršnjački utjecaj djeluju. Vrlo je bitno razlikovati informacijski od socijalnog utjecaja kako bi se znalo na što se usmjeriti, tj. hoće li se raditi u programu na pružanju informacija ili na socijalnim odnosima među vršnjacima. Također je bitno poznavati grupu kojoj je program namijenjen, s obzirom da su već navedene razlike u spolu, dobi i socioekonomskom statusu značajno utjecale na stupanj konformiranja i vršnjačkog pritiska. Uz to je vrlo bitno uključiti roditelje kao poseban faktor jer se oni uvijek vežu uz stupanj i smjer konformiranja. Dakle, vrlo je bitno poticati roditelje da se uključe u ovakve programe te da su upućeni u promjene koje se događaju u socijalnim vezama njihove djece. Treba napomenuti i da roditeljski stil ima značajnu ulogu pa je i to svakako jedan od čimbenika koje treba obuhvatiti kada se govori o vršnjačkom pritisku. Takvi programi, koji obuhvaćaju znanje o konformizmu u adolescenciji, mogli bi zaista napraviti promjenu i smanjiti taj negativni vršnjački utjecaj što se tiče pušenja, upotrebe supstanci i nasilja. Međutim, vrlo je bitno ne stigmatizirati konformizam kao nešto isključivo negativno jer on svakako ima svoje pozitivne strane. Korištenjem konformizma u pozitivne svrhe adolescenti mogu biti potaknuti na prosocijalna ponašanja. Zaključno, sa svim dosadašnjim spoznajama psiholozi bi trebali preusmjeriti vršnjačke utjecaje s devijantnih na prosocijalna ponašanja omogućavajući adolescentima i dalje da iskoriste sve pogodnosti i dobiti takvih odnosa i utjecaja.

14. Literatura

- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarko: Naklada Slap.
- Berndt, T. J. i Murphy, L. M. (2002). Influences of friends and friendships: myths, truths, and research recommendations. *Advances in child development and behavior*, 30, 275-310.
- Cho, Y. i Chung, O. (2012). A Mediated Moderation Model of Conformative Peer Bullying. *Child Fam Stud*, 21, 520–529.
- Duan, L., Chou, C. P., Andreeva, V. A. i Pentz, M. A. (2008). Trajectories of peer social influences as long-term predictors of drug use from early through late adolescence. *Youth Adolesc*, 38 (3), 454-465.
- Graovac, M. (2010). Adolescent u obitelji. *medicina fluminensis*, 3 (46), 261-266.
- Henry, C. S. i Peterson, G. W. (1990, Studeni, 9-14). *Parental Qualities as Predictors of Adolescent Conformity: Perceptions from Adolescents, Mothers, and Fathers*. Paper presented at the Annual Conference of the National Council on Family Relations, Seattle, WA.
- Henry, C. S. (1982, Listopad, 13-16). *Parental Power and Behaviors as Antecedents of Adolescent Conformity*. Paper presented at the Annual Meeting of the National Council on Family Relations, Washington, DC.
- Iwamoto, D. K. i Andrew P. Smiler, A. P. (2013). Alcohol Makes You Macho and Helps You Make Friends: The Role of Masculine Norms and Peer Pressure in Adolescent Boys' and Girls' Alcohol Use. *Substance Use & Misuse*, 48, 371–378.
- Jenkins, J. E. i Zunguze, S. T. (1998). The relationship of family structure to adolescent drug use, peer affiliation, and perception of peer acceptance of drug use. *Adolescence*, 132 (33).
- Kuzman, M. (2009). Adolescencija, adolescenti i zaštita zdravlja. *MEDICUS*, 2 (18), 155-172.
- Lacković – Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lashbrook, J. T. (2000). Fitting in: exploring the emotional dimension of adolescent peer pressure. *Adolescence*, 140 (35), 747-757.
- Ninčević, M. (2009). Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme. *Odgojne znanosti*, 1 (11), 119-141.
- Petz, B. (2005). *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Rose, R. L., Bearden, W. O. i Teel, J. E. An Attributional Analysis of Resistance to Group Pressure regarding Illicit Drug and Alcohol Consumption. *Journal of consumer research*, (19), 1-13.
- Rosenberg, T. (2013). Harnessing Positive Peer Pressure to Create Atruism. *Social research*, 2 (80), 491-509.

- Salamon, M. (2007). *Povezanost roditeljskog ponašanja, lokusa kontrole kod adolescenata i njihove podložnosti vršnjakom utjecaju*. Neobjavljeni magistarski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Skinner, M. L., Haggerty, K. P. i Catalano, R. F. (2009). Parental and peer influences on teen smoking: Are White and Black families different?. *Nicotine & Tobacco Research*, 5 (11), 558–563.
- Steinberg, L. i Monaha, K. C. (2007). Age Differences in Resistance to Peer Influence. *Developmental Psychology*, 43 (6), 1531-1543.
- Teunissen, H. A., Spijkerman, R., Prinstein, M. J., Cohen, G. L., Engels, R. C. M. E. i Scholte, R. H. J. (2012). Adolescents' Conformity to Their Peers' Pro-Alcohol and AntiAlcohol Norms: The Power of Popularity. *Alcohol Clin Exp Res*, 36 (7), 1257–1267.
- Unger, J. B., Rohrbach, L. A., Howard-Pitney, B., Ritt-Olson, A. i Mouttapa, M. (2001). Peer influences and susceptibility to smoking among california adolescents. *Substance use & misuse*, 36 (5), 551–571.
- Vejmelka, L. (2012). Neke determinante vršnjačkog nasilja u adolescenciji. *Ljetopis socijalnog rada*, 19 (2), 215-240.